

ПРЕДИСЛОВИЕ

Темата за родството, семейството и родствените институции има основно място в антропологията, свързано с едни от най-приносните разработки на антрополози като Л. Морган, А. Радклиф-Браун, Е. Евънс-Причард, К. Леви-Строс и Е. Лийч; трайно е присъствието ѝ и в българската етнология от нейното зараждане до днес. Пример за това са както обилните етнографски материали за семейна организация и родствени отношения в различни краища на страната, така и системните проучвания на изследователи като С. Бобчев, Н. Начов, Д. Маринов, Р. Пешева, И. Георгиева и Ст. Генчев, а в по-ново време на Л. Макавеева, Р. Иванова, М. Беновска-Събкова, Е. Цанева и П. Христов. Независимо от известния спад в изследванията по тази проблематика в края на ХХ век, през последните години както в западната, така и в българската наука е налице своеобразно завръщане към тази изследователска територия – израз на опита за преосмисляне на богатата теоретична традиция в контекста на променените социокултурни реалности в началото на ХХІ век. Настоящата и следващата книжка на списание „Българска етнология“ са водени именно от намерението да се представят някои от новите разработки върху родството, като се открият тенденции в съвременното осмисляне на тази тема и се очертаят възможностите за нейното по-нататъшно разработване. Докато първата от двете книжки е съсредоточена главно върху семейните проекции на отношенията на кръвно и брачно родство, втората включва текстове, посветени на символни форми на родство и на различни институционални практики, отнесени към сферата на родствените отношения.

Предложената тук тематична книжка (*Родство и семейство*) представя основни теоретични проблеми в анализа на родството през призмата на семейните отношения и поддържането на родствени връзки вътре в семейството или между близки роднини. От подобна перспектива специфична посока на осмисляне получават редица класически за родствените изследвания теми – напр. за отношението между „биологически“ и „социални“ аспекти на родството, за връзката между брака, домакинството и създаването на деца, за родовата солидарност и родовите конфликти при предаването на собственост и т.н. Въпреки че родството не се ограничава до рамките на семейството, а обхваща също различни форми на проследяване на произход, включва богат набор от брачни стратегии и правила за местоживеене, както и разнообразни прояви на т. нар. „фиктивно“ родство, все пак основните отношения на родство се опират на връзките в рамките на семейството и използват последните като модел в по-широк социален план. Именно в семейството се изграждат основни представи за власт и авторитет, поддържа се родова и генеалогична памет, формират се отношенията между половете и се ситуират ролите им в отглеждането на децата. Ключовото значение на семейството като представляващо основни социални и икономически аспекти на родството е ясно открито и в съвременните индустриални и постиндустриални общества, където независимо от промените, настъпили в поддържането на връзките в разгърнати

родови структури, семейният кръг запазва своите функции като основно средоточие на родствените отношения.

Разграниченията и застъпването между родството и семейството са основно предизвикателство пред антрополозите още със зараждането на това изследователско поле – като се започне от опитите за дефиниране на т.нар. „ядро на родството“ от А. Радклиф-Браун и К. Леви-Строс, мине се през историко-антропологическите интерпретации на Дж. Гуди, П. Ласлет и М. Митерауер върху европейското семейство и се стигне до разбирането след 70-те години на XX век за семейството като представляващо самостоятелна сфера на изследване, коренно различаваща се от тази на родството. Някои от дилемите при осмислянето на връзката между родство и семейство са пряко свързани с т.нар. „криза“ на социокултурната теория за родството, която е обект на внимание в статията на Патрик Хеди в настоящия брой. Посредством вглеждането в различни теоретични подстъпи за разбирането на генеалогичното родство, системите на местоживеене и възпроизводство, родствените мрежи, родствената терминология и пр., Хеди очертава трудностите за това да се изгради обща теория за родството, като то се анализира в сравнителен план и се направи кроскултурна съпоставимост на родствените институции. Своеобразна илюстрация за подобно предизвикателство е и статията на Мария Иванова в книжката, където – посредством богат етнографски материал от края на XIX и първата половина на XX век, е представена специфичната роля на кръвното родство и сватовството в българската традиционна родствена система. Анализът, който статията прилага към обичайното право и обредната система от този период, позволява да видим специфичния смисъл на родствени отношения при българите, а така също тяхното постепенно разпадане и трансформация след средата на XX век.

Променените социокултурни значения на родството в съвременността са обект на внимание на следващите три статии в книжката. Като се опира на системно теренно проучване в Средните Родопи, текстът на Вихра Барова откроява различните разбирания за родството (като свързаност, биологична обусловеност, проява на групова солидарност и т.н.) и функционализирането на тези разбирания в семейните мрежи на взаимопомощ и в родовите форми на взаимопомощ и защита. Статията разкрива характерни черти на семейно-родствените отношения в гр. Смолян, включващи поддържането, от една страна, на символната значимост на връзките в рода, а от друга – на социални мрежи като елемент от стратегии за справяне със социалните и икономически предизвикателства след 1989 г. Различен ракурс към поддържането на родствените отношения предлага текстът на Таня Матанова, в който въз основа на примери от различни смесени бракове са анализирани специфични „извънсемейни“ прояви на родството, а именно – общуването на децата от такива бракове с живеещите в друго населено място или държава роднини по бащина или по майчина линия. Трансграничните измерения на родството и семейството са анализирани също и в статията на Светла Антова, където чрез примери за живеещи в Кипър родители са представени различни аспекти на проблемите за трансродителството, създаването на транснационални домакинства и поддържането на родствени отно-

шения през голяма пространствена дистанция. Както и в предходните текстове, тук отново можем да открием ролята на родствените връзки като екзистенциална и емоционална опора в свят с усилваща се мобилност и нови технологични възможности за общуване.

Наред с представянето на нови теми в изследването на родството и семейството в работата на антрополози и етнологи днес, настоящата книжка на списание „Българска етнология“ поставя началото на дискусия, в която някои от анализиранияте в статиите теми ще бъдат обект на обсъждане и научен дебат. Искрено се надяваме, че това ще допринесе за стимулиране на интереса към широката проблематика за родството и за очертаване на бъдещи перспективи за развитие на родствените изследвания.

НИКОЛАЙ ВУКОВ